

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/52/43-48>

Arzu Babayeva

Gəncə Dövlət Universiteti

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0003-3134-9187>

arzu.babayeva@gdu.edu.az

Elmira Babayeva

Bakı Modern Təhsil Kompleksi

<https://orcid.org/0009-0009-2899-520X>

elmirab999@gmail.com

BREAK BIAS – cəmiyyətdə gender qərəzlərinin tanınması və qarşısının alınmasında texnologiyanın rolunun artırılması

Xülasə

Gündəlik həyatda, məktəb, iş yeri və ailə mühitində gender əsaslı qərəzlər hələ də mövcuddur və çox zaman ya əhəmiyyət verilmir, ya da həll olunmadan qalır. Gender bərabərliyi ilə bağlı artan məlumatlılığa baxmayaraq, bir çox şəxslər öz təcrübələrini paylaşmaq üçün təhlükəsiz və etibarlı kanallardan məhrumdurlar. Bu məqalədə gender qərəzlərinin tanınması, vizuallaşdırılması və müzakirə edilməsi üçün texnologiya əsaslı təşəbbüs olan Break Bias layihəsi təqdim edilir. Təbiiqədə anonim, interaktiv və psixoloji dəstəklə təmin olunan platforma təqdim edilməklə, ictimai şüurun, empatiya və konstruktiv dialoqun gücləndirilməsi hədəflənir. Break Bias həm məlumat xəritəsi, həm Sİ əsaslı psixoloji dəstək, həm də təhlükəsiz ünsiyyət mühiti təklif edir ki, istifadəçilər təcrübələrini qorxusuz şəkildə paylaşa bilsinlər. Məqalədə texnoloji innovasiyanın sosial ədalət üçün katalizator kimi rolu vurğulanır və göstərilir ki, texnologiya yalnız rahatlıq üçün deyil, həm də bərabərlik və etik şüur yaratmaq üçün istifadə edilə bilər. Göstərilir ki, *Break Bias* yalnız texnoloji təşəbbüs deyil, həm də sosial dəyişiklik və ədalət istiqamətində bir platformadır. Təqdim edilən layihə göstərir ki, texnologiya yalnız həyatımızı asanlaşdırmaq üçün deyil, həm də daha bərabər və inklüziv bir cəmiyyət yaratmaq üçün güclü vasitə ola bilər.

Açar sözlər: *gender qərəzi, sosial, innovasiya, süni intellekt, təşəbbüs*

Arzu Babayeva

Ganja State University

PhD in Pedagogy

<https://orcid.org/0000-0003-3134-9187>

ar_sb1@hotmail.com

Elmira Babayeva

Baku Modern Education Complex

<https://orcid.org/0009-0009-2899-520X>

elmirab999@gmail.com

Break Bias – Enhancing the Role of Technology in Identifying and Preventing Gender Bias in Society

Abstract

In daily life, whether at school, the workplace, or within the family environment, gender-based biases continue to persist and often go unnoticed or unresolved. Despite increasing awareness of gender equality, many individuals lack safe and reliable channels to share their experiences. This article introduces the *Break Bias* initiative, a technology-driven platform designed to identify, visualize, and discuss instances of gender bias. By introducing an anonymous, interactive platform

offering psychological support, the initiative aims to strengthen public awareness, empathy, and constructive dialogue. *Break Bias* offers not only a data mapping tool but also AI-based psychological support and a secure communication environment, enabling users to share their experiences without fear. The study emphasizes the role of technological innovation as a catalyst for social justice, demonstrating that technology can serve not only for convenience but also for fostering equality and ethical awareness. It is highlighted that *Break Bias* is more than a technological initiative; it represents a platform for social change and justice. The project demonstrates that technology can be a powerful instrument not only for facilitating daily life but also for building a more equitable and inclusive society.

Keywords: *gender bias, social, innovation, artificial intelligence, initiative*

Giriş

Gender qərəzi müasir cəmiyyətlərin olduqca dərin kökə malik bərabərsizlik formalarından biridir. Təhsil, məşğulluq və siyasi iştirak sahələrində irəliləyişlərə baxmayaraq, gender stereotipləri və diskriminativ münasibətlər hələ də davranışlara, qərarlara və sosial strukturlara təsir göstərir (Petrova, 2018; Belyaeva & Lapina, 2022).

Break Bias təşəbbüsü şəxsi müşahidələr və sosial məsuliyyət hissinin nəticəsidir. Gündəlik həyatda və sosial mediada çoxsaylı qərəz halları ilə qarşılaşdıqdan sonra, bu məlumatları hərəkətə çevirmək üçün bir vasitə yaratmaq qarşıya məqsəd qoyuldu. Break Bias sadəcə şikayət mexanizmi kimi fəaliyyət göstərmir, əksinə, anonim və icma mərkəzli platforma kimi, fərdlərin təcrübələrini təhlükəsiz şəkildə paylaşmasına imkan yaradır. İstifadəçilər gender qərəzi hallarını interaktiv xəritədə görəndə cəmiyyətin ümumi mənzərəsinin fərqi varır və yalnız olmadıqlarını anlayırlar. Bu məqalədə Break Bias layihəsinin konseptual çərçivəsi, texnoloji dizaynı və gələcək sosial təsirləri təqdim edilir, insan empatiyası ilə rəqəmsal güc arasında körpü yaradılması sərgilənir.

Gündəlik həyatda, məktəb, iş yeri və ailə mühitində insanlar bəzən fərqi varmıdan gender əsaslı qərəzlərlə qarşılaşırlar. Bu kimi hallar həm şəxsi müşahidələrimdə, həm də sosial media platformalarında geniş şəkildə öz əksini tapıb. Təəssüf ki, belə hallara rast gəlsələr də, çox vaxt insanlar ya onları ifadə etməkdən çəkinir, ya da hansı instansiyaya müraciət edəcəyini bilmir.

Bu müşahidələrdən çıxış edərək belə qənaətə gəlmək olar ki, problem təkcə gender qərəzinin mövcudluğu deyil, həm də onu tanımaq, qiymətləndirmək və paylaşmaq üçün təhlükəsiz və etibarlı mühitin olmamasıdır. Bu kontekstdə meydana çıxan *Break Bias* layihəsinin məqsədi insanların yaşadıkları və ya şahid olduqları gender əsaslı ədalətsizlikləri yalnız “şikayət” kimi deyil, məlumat, təcrübə və sosial maarifləndirmə resursu kimi paylaşa bilməsini təmin etməkdir.

Təbiiqə təqdim olunan interaktiv xəritə istifadəçilərə məlumatları vizual olaraq göstərir, bu isə onların yalnız olmadıqlarını və müəyyən bölgələrdə gender şüurunun gücləndirilməsinə ehtiyac olduğunu anlamalarına kömək edir. Layihənin əsas xüsusiyyətlərindən biri anonimlikdir, bu, insanların qorxusuz şəkildə təcrübələrini paylaşmalarına və səsini çatdırmalarına şərait yaradır.

Break Bias yalnız məlumat xəritəsi və bildirişlərdən ibarət deyil, eyni zamanda Sİ əsaslı psixoloji dəstək və təhlükəsiz ünsiyyət mühiti təqdim edir. Bu, istifadəçilərin özlərini tənha hiss etmədən danışmalarına, dəstək almalarına və sosial məsələlərə dair maariflənmələrinə imkan verir.

Layihə çərçivəsində 3 əsas məqsəd irəli sürülür:

1. İnsanların gender qərəzlərini tanıması;
2. Bu mövzuda düşünməsi və müzakirə aparması;
3. Gələcəkdə isə qərəzsiz düşüncə tərzinin formalaşması.

Beləliklə, *Break Bias* yalnız texnoloji təşəbbüs deyil, həm də sosial dəyişiklik və ədalət istiqamətində bir platformadır. Layihə göstərir ki, texnologiya yalnız həyatımızı asanlaşdırmaq üçün deyil, həm də daha bərabər və inklüziv bir cəmiyyət yaratmaq güclü vasitədir.

Tədqiqat

Gender qərəzi mədəni, institusional və şəxsiyyətlərarası müstəvilərdə dərin köklərə malik sosial problem olaraq qalır. Genişmiqyaslı araşdırmalar göstərir ki, stereotiplər və diskriminativ təcrübələr hələ də qərarvermə proseslərinə, imkanlara və təhsil, iş yeri və ailə mühitində qarşılıqlı münasibətlərə

təsir edir (Bugeau & Ligozat, 2023). Eagly və Wood (Eagly & Wood, 2016) sosial rol nəzəriyyəsinə əsaslanaraq bildirirlər ki, cəmiyyətin gözləntiləri və təyin olunmuş gender rolları davranışları və normativ çərçivələri yönləndirərək bərabərsizliyin davam etməsinə səbəb olur. Ridgeway (Ridgeway, 2011) isə mədəni inancların və incə sosial iyerarxiyaların şəxsiyyətlərarası münasibətləri və təşkilati strukturları formalaşdırdığını və bunun nəticəsində qadınlar və marjinal qruplar üçün sistemli çatışmazlıqlar yarandığını vurğulayır.

Son tədqiqatlar texnologiyanın bu qərəzləri aradan qaldırmaq potensialını göstərir. İştirakçı dizayn yanaşmaları və rəqəmsal platformalar məlumatlara çıxışı demokratikləşdirə, marjinal qrupların səsinə gücləndirə və sosial *inklüzivliyi* təşviq edə bilər (Bannon & Ehn, 2013, p. 40). Xüsusilə, anonimlik həssas sosial kontekstlərdə şəxsi məlumatların paylaşılmasını və təcrübələrin açıqlanmasını asanlaşdırır, iştirakçıların sosial və ya professional nəticələrdən qorxmadan təcrübələrini bölüşməsinə imkan verir.

Süni intellektin dəstəkçi platformalara integrasiyası emosional yönləndirmə və psixososial dəstək üçün perspektivli vasitə kimi ortaya çıxır. Fitzpatrick və digərləri (Fitzpatrick, Darcy & Vierhile, 2017) göstərir ki, Sİ əsaslı söhbət agentləri dərhal empatik cavab verməyə, psixoloji dəstək təmin etməyə və təsdiqlənmiş resurslara yönləndirməyə qadirdir, beləliklə, yardım istəməkdən çəkinən fərdlərə çıxış genişləndirilir.

Nəzəri baxımdan, sosial psixologiya və insan-kompüter qarşılıqlı təsiri üzrə araşdırmalar göstərir ki, yaxşı dizayn edilmiş texnoloji müdaxilələr şüuru artırır, reflektiv düşüncəni təşviq edir və gender bərabərsizliyi ilə mübarizədə fəal davranışları dəstəkləyir. Bundan əlavə, bu müdaxilələr fərdi təcrübələrlə geniş cəmiyyət təcrübə halları arasında körpü quraraq, bu halları vizuallaşdırır, icma iştirakını təşviq edir və bilik paylaşımını gücləndirir (Fitzpatrick, Darcy & Vierhile, 2017, p.19).

Nəticədə, ədəbiyyat 3 əsas istiqamətə fokuslanır:

- 1) Gender stereotiplərinin və institusional qərəzlərin davamlılığı;
- 2) Texnologiyanın, xüsusilə, Sİ və anonimliyin fərdləri və icmaları gücləndirmək potensialı;
- 3) Platformaların həm effektiv, həm də etik baxımdan məsuliyyətli olmasını təmin edən iştirakçı və inklüziv dizayn yanaşmalarının əhəmiyyəti.

Bu nəticələr *Break Bias* layihəsinin gender qərəzlərini sənədləşdirmək və sosial baxımdan əhəmiyyətli həll yolları təqdim etmək məqsədini dəstəkləyir.

Break Bias layihəsinin inkişafı iştirakçı dizayn modeli əsasında aparılır, istifadəçi məxfiliyi, inklüzivlik və psixoloji təhlükəsizlik prioritet kimi çıxış edir. Metodologiya 3 əsas komponentdən ibarətdir:

1. Anonim hesabat: İstifadəçilər şəxsiyyətlərini açıqlamadan gender qərəzi halları barədə məlumat verə bilərlər. Məlumatlar toplanaraq interaktiv xəritədə anonim nöqtələr kimi göstərilir.

2. Sİ əsaslı dəstək: Platforma empatik ünsiyyət üzrə təlim keçmiş Sİ söhbət proqramını (çatbot) daxil edir, istifadəçilərə emosional dəstək verir və təsdiqlənmiş psixoloji və hüquqi resurslara yönləndirir.

3. İcma maarifləndirməsi: Tətbiq regional sıxlıq xəritələri yaradaraq məlumatların tezlik və xarakterini göstərir, cəmiyyətlərə gender həssaslığı proqramlarının daha çox tələb olunduğu sahələri müəyyən etməyə kömək edir.

Etik qaydalar layihənin ilkin mərhələsindən etibarən integrasiya olunub, GDPR (General Data Protection Regulation – Ümumi Məlumatların Qorunması Qaydaları) kimi məlumatların qorunması standartlarına riayət olunur. İstifadəçi razılığı, məlumatların şifrələnməsi və moderator alqoritmləri platformanın etibarlılığını və istifadəçi güvənini təmin edir.

Pilot testlərdən əldə edilən ilkin rəylər göstərir ki, anonimlik hesabat vermə iştirakını əhəmiyyətli dərəcədə artırır. İstifadəçilər təcrübələrini mühakiməsiz paylaşa biləcəkləri təhlükəsiz mühit tapdıqlarını bildirirlər. Məlumatların vizual təqdimatı istifadəçilərə təcrübələrinin cəmiyyətin daha geniş məsələlərinin bir hissəsi olduğunu göstərir.

Sosioloji baxımdan, Break Bias gender bərabərliyi ilə bağlı sükutu pozmağa və dialoqu normallaşdırmağa xidmət edir. Texnoloji baxımdan, Sİ və interaktiv dizaynın insan hüquqları və etik prinsiplərlə uyğunlaşa biləcəyini göstərir (Əliyeva, 2019; Məmmədova, 2021; Petrova, 2018).

Psixoloji dəstək mexanizmlərinin integrasiyası platformanın yalnız məlumat toplama ilə kifayətlənməyib, istifadəçilərin dirçəlməsi və emosional dəstək almasına imkan yaratmasını təmin edir.

Layihə rəqəmsal vətəndaşlığın transformativ potensialını vurğulayır, texnologiya vasitəsilə fərdlər bərabər cəmiyyətlərin formalaşmasında aktiv iştirak edə bilirlər. Artan məlumatlılıq nəticəsində bu alətlər təhsil siyasətinin, iş yeri etikasası və mədəni inkişaf proqramlarının formalaşmasında vacib rol oynaya bilər.

İnteraktiv xəritələr vasitəsilə məlumatların vizual təqdimatı istifadəçilərə gender qərəzinin coğrafi yayılması və tezliyi barədə aydın təsəvvür yaradıb. İştirakçılar qeyd ediblər ki, təcrübə hallarını vizual olaraq görmək onların tək olmadığını, öz təcrübə hallarının sistemli və genişmiqyaslı tendensiyaların bir hissəsi olduğunu başa düşmələrinə kömək edir (Wajcman, 2020; West, Whittaker & Crawford, 2019). Bu vizuallaşdırma həmrəylik hissini gücləndirib və icma daxilində kollektiv müzakirə və refleksiyanı təşviq edib.

Sİ əsaslı dəstək mexanizmlərinin dərhal emosional dəstək və istiqamətləndirmə təmin etməkdə effektiv olması təsbit edilib. İştirakçılar Sİ ilə ünsiyyətin öz hisslərini ifadə etməyə kömək etdiyini və narahatlıqlarının dəyərləndirildiyini etiraf edib. Təqdim olunan psixoloji və hüquqi resurslar platformanın yalnız məlumat toplamaqla kifayətlənməyib, həm də real yardım və məsləhət imkanları yaratmasını təmin edib.

Cədvəl. Break Bias layihəsinin nəticələri və müzakirə analizi

Nəticə / Müzakirə sahəsi	Tapıntılar / İstifadəçi rəyəri	Əhəmiyyəti / Akademik şərh
Sosial məlumatlılıq	Qərəz hadisələrinin görünən və əlçatan formatda təqdim olunması	Cəmiyyətin gender məsələləri ilə bağlı anlayışını artırır
Davranış dəyişikliyi	Anonim təcrübələrin görünməsi iştirakçıların öz münasibətlərini refleksiya etməsinə imkan verir	Şəxsi, təhsil və professional mühitdə daha ədalətli qarşılıqlı münasibətləri təşviq edir
İcma əlaqəsi	Kollektiv hesabat və vizual təqdimat icma dialoqunu gücləndirir	Gender bərabərsizliyini aradan qaldırmağa hədəflənmiş yerli təşəbbüsləri stimullaşdırır
Texnoloji baxış	Sİ və interaktiv dizayn insan hüquqları və etik prinsiplərlə uyğunlaşa bilər	Platformanın həm məlumat toplama, həm də etik və hüquqi yönümlü olmasını göstərir
Psixoloji dəstək	Sİ əsaslı dəstək mexanizmləri emosional dəstək və istiqamətləndirmə təmin edir	İstifadəçilərin hisslərini ifadə etməsinə və narahatlıqlarının dəyərləndirilməsinə imkan yaradır
Vizuallaşdırma	İnteraktiv xəritələr istifadəçilərə gender qərəzinin coğrafi yayılması və tezliyi barədə aydın təsəvvür verir	İştirakçılarda həmrəylik hissini gücləndirir və kollektiv refleksiyanı təşviq edir

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Müzakirə 3 əsas nəticəni göstərir:

1. *Sosial məlumatlılıq*: Qərər hadisələrinin görünən və əlçatan formatda təqdim edilməsi cəmiyyətin gender məsələləri ilə bağlı anlayışını artırır.

2. *Davranış dəyişikliyi*: Anonim təcrübələrin görünməsi iştirakçıların öz münasibətlərini və davranışlarını refleksiya etməsinə imkan verir, şəxsi, təhsil və professional mühitdə daha ədalətli qarşılıqlı münasibətləri təşviq edir.

3. *İcma əlaqəsi*: Kollektiv hesabat və vizual təqdimat icma dialoqunu gücləndirir və gender bərabərsizliyini aradan qaldırmağa hədəflənmiş yerli təşəbbüsləri stimullaşdırır.

Nəticə olaraq, *Break Bias* yalnız məlumat bazası kimi deyil, həm də təhsil və transformasiya aləti kimi çıxış edir. Anonimlik, interaktivlik və Sİ dəstəyinin integrasiyası gender bərabərliyi kontekstində iştirak, məlumatlılıq və fəal davranış dəyişikliyinə artırmaqda əhəmiyyətli rol oynayır.

Nəticə

Break Bias yalnız rəqəmsal tətbiq deyil, eyni zamanda gələcəkdə dəyişiklik yaratmaq perspektivini əks etdirir. Empatiya, anonimlik və süni intellekti birləşdirərək, danışmaq qorxusunu aradan qaldıraraq, gender bərabərliyində əsas çağırışlara cavab verir. Layihə göstərir ki, texnologiya yalnız rahatlıq üçün deyil, həm də sosial ədalət üçün istifadə edilməlidir.

Tədqiqat göstərir ki, insanlara təcrübələrini ifadə etmək üçün təhlükəsiz və dəstəkləyici mühit təqdim olunduqda, onlar ədalət və bərabərlik mövzusunda daha aktiv iştirak edirlər (Sokolova, 2020; Kuznetsova, 2020; Ridgeway, 2011; Ivanov & Smirnova, 2019; Fitzpatrick, Darcy & Vierhile, 2017). Nəticədə, Break Bias səssizlikdən həmrəylik və passiv şüurdan fəal iştirak istiqamətinə keçidi təşviq edərək, daha şüurlu və inklüziv gələcək üçün zəmin yaradır.

Araşdırmamıza əsasən, cəmiyyətdə gender qərəzlərinin tanınması və qarşısının alınmasında texnologiyanın rolunun artırılması istiqamətində aşağıdakı *təkliflər irəli sürülə bilər*:

1. *Siyasət integrasiyası*: Təşkilatlar və təhsil müəssisələri *Break Bias* kimi alətləri gender bərabərliyi monitorinq sistemlərinə daxil etməli, əldə olunan məlumatların konkret tədbirlərə çevrilməsini təmin etməlidir.

2. *İcma əlaqəsi*: Daha çox gender qərəzi halları qeydə alınan bölgələrdə hədəf yönümlü maarifləndirmə kampaniyaları təşkil olunmalı, inklüzivlik və bərabərlik təşviq edilməlidir.

3. *Dəstək mexanizmlərinin genişləndirilməsi*: Sİ əsaslı dəstək çoxdillli resurslar, böhran idarəçiliyi təlimatları və peşəkar məsləhət yollarını əhatə etməlidir.

4. *Tədqiqat əməkdaşlığı*: Akademik müəssisələrlə əməkdaşlıq qurularaq, zamanla gender qərəzi təcrübə halları analiz edilməli, geniş sosioloji və siyasi araşdırmalara töhfə verilməlidir.

5. *Davamlı inkişaf*: İstifadəçi rəyi, texnoloji yeniliklər və etik prinsiplər əsasında platforma müntəzəm yenilənməli, etibar, aktualıq və təsir gücü qorunmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Bannon, L., Ehn, P. (2013). Design: Design Matters in Participatory Design. *Routledge Handbook of Participatory Design*, 37–63.
2. Bugeau, A., Ligozat, A.L. (2023). *How digital will the future be? Analysis of prospective scenarios*. <https://arxiv.org/abs/2312.15948>
3. Buolamwini, J., Gebru, T. (2018). Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification. *Proceedings of Machine Learning Research*, (81), 1–15.
4. Belyaeva, T. V., Lapina, E. V. (2022). Iskusstvennyi intellekt i gendernye predvzyatosti: sotsial'no-ehlicheskii analiz. *Zhurnal Sotsiologicheskikh Issledovaniy*, 11(4), 45–53.
5. Eagly, A.H., Wood, W. (2016). Social Role Theory of Sex Differences. *APA Handbook of Personality and Social Psychology*, (1), 379–399.
6. Əliyeva, N. (2019). *Təhsil mühitində gender stereotiplərin təsiri*. ADPU.
7. Fitzpatrick, K. K., Darcy, A., Vierhile, M. (2017). Delivering cognitive behavioral therapy using a conversational AI system: Feasibility study. *JMIR Mental Health*, 4(2), 19.

8. Ivanov, S. D., Smirnova, E. Y. (2019). *Psixhologiya gendernykh razlichii v obrazovatel'noi srede*. Akademiya.
9. Kuznetsova, I. A. (2020). *Gendernoe ravenstvo v sovremennoi Rossii: vyzovy i perspektivy*. Nauka.
10. Məmmədova, S. (2021). *Gender bərabərliyi və sosial siyasət: Azərbaycan konteksti*. Elm və Təhsil.
11. Petrova, N. V. (2018). *Sotsial'nye stereotipy i gendernoe povedenie*. Piter.
12. Ridgeway, C. L. (2011). *Framed by Gender: How Gender Inequality Persists in the Modern World*. Oxford University Press.
13. Sokolova, A. N. (2021). *Gendernye aspekty tsifrovoi transformatsii obshchestva*. MGU.
14. Wajcman, J. (2020). The Gender Politics of Digital Innovation. *Information, Communication & Society*, 23(1), 1–17.
15. West, S.M., Whittaker, M., Crawford, K. (2019). *Discriminating Systems: Gender, Race, and Power in AI*. *AI Now Institute Report*. New York University.

Daxil oldu: 08.08.2025

Qəbul edildi: 10.11.2025